

บทที่ 2

แนวคิดและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

แนวคิดการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

คำว่า “การพัฒนา”, “ชุมชน” ดูเหมือนเป็นคำที่น่าจะเข้าใจได้ง่าย ๆ แต่แท้ที่จริงแล้วกลับมีผู้นิยามความหมายและมองด้วยกรอบคิดต่าง ๆ กันจนทำให้ยากที่จะใช้ตัวชี้วัดที่เป็นมาตรฐานเดียวกันในการศึกษาเพื่อวัดคุณภาพและผลกระทบของการพัฒนาชุมชน เมื่อสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ (ชื่อเมื่อตั้งครั้งแรก) เริ่มนำความคิดเรื่องการพัฒนามาใช้ นั่น จุดเน้นความหมายของ “การพัฒนา” ก็คือ มิติของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และถึงแม้ว่าต่อมาได้เพิ่มมิติทางสังคมในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 3 แต่นักและทิศทางการพัฒนาตามแผนของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติยังคงเน้นที่ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมอยู่ต่อไป

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการตั้งคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช) ในปี พ.ศ.2524 โดยเน้นการประสานงานระหว่าง 4 กระทรวงหลัก มีการตั้งศูนย์ประสานการพัฒนาชนบทแห่งชาติ มีการกำหนดพื้นที่ยากจนและแผนพัฒนาชนบทพื้นที่ยากจน มีโครงการสร้างงานในชนบท (กสช) การสนับสนุนให้อุตสาหกรรมขนาดย่อมขยายตัวไปสู่ชนบท และการรวมกลุ่มของเกษตรกร ต่อมาในปี พ.ศ.2528 พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้กล่าวถึงแนวคิดในการพัฒนาชนบทแนวนี้ไว้ว่า “ในการมุ่งมั่นพัฒนาชนบท จะต้องเน้นการเพิ่มขีดความสามารถในทุก ๆ ด้านของพี่น้องชาวชนบท นับตั้งแต่การประกอบอาชีพเพื่อเพิ่มพูนรายได้ การเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่เหมาะสม และการมีสุขภาพอนามัยที่แข็งแรง ให้พี่น้องสามารถลืมตาอ้าปาก และยืนหยัดอยู่ได้ด้วยตัวของเขาเอง หลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ให้ประชาชนในชนบทมีโอกาสเข้าร่วมในการตัดสินใจเพื่อแก้ไขปัญหของเขา ตั้งแต่เริ่มต้น จะมีส่วนสร้างระบอบประชาธิปไตยให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น”

ในปี พ.ศ.2525 สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ได้จัดการสัมมนา เรื่องการพัฒนาสังคม เนื่องจากมีกลุ่มนักวิชาการเห็นว่า ประเทศไทยยังไม่มีตัวแบบการพัฒนาที่เหมาะสม เป็นการรับแนวคิดการพัฒนาจากประเทศตะวันตกโดยไม่มีโอกาสได้ตรวจสอบ ซึ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีมากเกินไป ไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนและช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนได้ นักวิชาการกลุ่มนี้จึงมองแนวคิดการพัฒนามาบนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ประชาชนเป็นทั้งทรัพยากรและผู้รับ

ประโยชน์ในการพัฒนา ดังนั้น การพัฒนาควรทำให้ประชาชนเป็นฝ่ายที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางและเป้าหมายในกระบวนการพัฒนา ในฐานะที่การพัฒนาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ควรจะได้พยายามรักษาดุลยภาพระหว่างแสวงหาโอกาส และการให้โอกาสระหว่างประชาชนกับสถาบันทั้งหลายในสังคม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นควรมีความสอดคล้องกลมกลืนกับวัฒนธรรมเดิม โดยประชาชนเป็นผู้พิจารณาปรับและปรับเปลี่ยนตามที่เขาเห็นว่าเหมาะสมแทนที่จะเป็นการยึดเย็ดให้อยู่ตลอดเวลา นอกจากนั้น เราควรเข้าใจร่วมกันว่า “ภาวะทันสมัย” และ “การพัฒนา” ไม่ใช่กระบวนการที่เกิดขึ้นในทิศทางที่เป็นเส้นตรงเดียวกันและเกิดเหมือนกันทุกแห่ง ตรงกันข้าม การพัฒนาน่าจะเติบโตแบบหลายทิศทาง และผูกพันอยู่กับพื้นฐานทางวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของแต่ละสังคม ทั้งนี้เป็นเพราะสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่เป็นสิ่งที่ไม่ใช่แยกจากกันโดยเด็ดขาด แต่กลับมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน ทั้งมิติทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ปฏิสัมพันธ์ของมิติทั้งสามนี้เองประกอบขึ้นเป็นลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ดังนั้น การรักษาดุลยภาพระหว่างลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม กับกระแสการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาตามทิศทางและจังหวะที่สังคมต้องการจึงเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาสังคม

สุเทพ สุนทรเกสัช (ใน Suntaree Komin, 1983) ซึ่งมีประสบการณ์ในการพัฒนาในกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ได้ยืนยันว่า กลุ่มสังคมเป็นกลุ่มวัฒนธรรมย่อย กลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมไทยต่างมีความคิดและความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมย่อยของตน (เช่น กลุ่มชาวเขา กลุ่มคนจีน หรือคนเมืองทางภาคเหนือ) ดังนั้น การวางแผนพัฒนาจึงจำเป็นต้องเข้าใจในความคิดและเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรม รวมถึงด้านนิเวศวิทยาของแต่ละกลุ่ม อย่างที่เรียกว่า เข้าใจทัศนะแบบคนใน (emic approach) การทำงานพัฒนาจึงจะบรรลุเป้าหมายได้

ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ได้มีแรงผลักดันจากฝ่ายองค์กรพัฒนาเอกชนและฝ่ายนักวิชาการในการเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาประเทศมากขึ้น ดังนั้น แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนเริ่มได้รับการหยิบยกพูดถึงในแผนพัฒนาโดยมีหลักการสำคัญคือ การถือชาวบ้านเป็นตัวหลักในการแก้ปัญหาของตนเอง องค์กรภายนอกเป็นเพียงตัวกระตุ้นและหนุนเสริม กิจกรรมการพัฒนาต้องเริ่มจากพื้นฐานของชุมชน ควรมีการกระจายและสื่อสารข้อมูลข่าวสารเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของประชาชนในการแก้ไขปัญหา ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นทั้งยุทธศาสตร์และเป้าหมายของการพัฒนา ในแง่ยุทธศาสตร์ควรเน้นที่คนมากกว่าพื้นที่ และประการสำคัญ ไม่ควรใช้รูปแบบเดียวกันทั่วประเทศ เพราะความหลากหลายของแต่ละชุมชนต้องการความยืดหยุ่นในการปรับใช้และติดตามผล และองค์กรพัฒนาเอกชนควรมีบทบาทในการพัฒนาเพราะมีประสบการณ์ที่มีคุณค่า (ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527)

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าแนวคิดของภาครัฐในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้น ยังคงมีความแตกต่างกันออกไป โดยภาครัฐกลับกำหนดว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนามาหมายถึง “กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่อง” ทำให้คำจำกัดความดังกล่าวไม่เป็นที่ยอมรับขององค์กรพัฒนาเอกชนและชาวบ้าน ที่ต้องการให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ทำทุกอย่าง ไม่ใช่รัฐเป็นผู้กำหนดแล้วให้ประชาชนเข้าร่วม

ในช่วงนี้พบว่า กระแสการพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชน นอกจากให้ความสำคัญกับการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแล้ว ยังได้เน้นการพึ่งตนเองเพื่อแสวงหาทางออกสำหรับเกษตรกรให้หลุดพ้นจากวงจรระบบทุนนิยม มีการค้นหาและศึกษาดูงาน ประสพการณ์จากปราชญ์ชาวบ้านที่ใช้วิถีการดังกล่าวทั่วทุกภาค ที่ใช้รูปแบบ ระบบวนเกษตร ระบบเกษตรแบบผสมผสาน ระบบเกษตรธรรมชาติ หรือระบบเกษตรยกทรง เป็นต้น ดังตัวอย่างความสำเร็จของ ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ลุงชาติ มะระแสง ผู้ใหญ่ผาย สร้อยสระกลาง มหาอยู่ สุนทรธัญ เป็นต้น

นอกจากนั้น ยังมีนักวิชาการและนักพัฒนาอื่น ๆ ที่พยายามให้แนวคิดการพัฒนาชุมชนที่น่าสนใจ ได้แก่ พระไพศาล วิสาโล (2533) กล่าวว่า การพัฒนาสังคมที่พึงประสงค์จะต้องประกอบด้วย 3 ประการคือ การพัฒนาสภาพทางกายภาพ การพัฒนาสภาพทางสังคม และการพัฒนาการศึกษาเพื่อชีวิตด้านใน สำหรับประการหลังนี้มีรายละเอียดได้แก่

- 1) มีปัจจัยยังชีพที่พอเพียง ไม่อดอยากยากแค้น หรือเป็นหนี้สิน สามารถเลี้ยงชีพด้วยตัวเองได้
- 2) ปกครองตัวเองได้ เป็นไทแก่ตัวเอง ไม่ถูกบีบบังคับ หรือครอบงำให้อยู่ในอาณัติของผู้ใด
- 3) เป็นอยู่ด้วยปัญญา มีจิตปลอดพ้นจากความทุกข์ ความเร่าร้อนหะยานอยาก โดยไม่เป็นทาสความสุขทางวัตถุหรือปัจจัยภายนอก

ปกรณ์ อังคุสิงห์ (อ้านโน วุฒิ พงศ์ชัชวาล, 2533) กล่าวถึงการพัฒนาว่า การพัฒนาสังคมมีหลักการสำคัญคือ

- 1) ส่งเสริมการกินคือยุติของประชาชน คือ การส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านวัตถุและจิตใจให้ประชาชนได้ใช้ความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ
- 2) ส่งเสริมความมั่นคงของครอบครัว คือ การสร้างความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่าง พ่อ แม่ ลูก ญาติมิตร ครอบครัวเป็นหน่วยสำคัญที่สุดของประเทศชาติ เป็นรากฐานของความเจริญก้าวหน้า และเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนา

- 3) ยกกระดับมาตรฐานการครองชีพของประชาชน การสร้างเสริมให้ประชาชนมีการกินคืออยู่ที่ โดยการปรับปรุงการทำงานให้มั่นคงและมีรายได้สูงขึ้น
- 4) ป้องกันความเดือดร้อนและแก้ไขปัญหาลังคม

เสน่ห์ จามริก (2537) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาที่เน้นภาคชนบทว่า การพัฒนาชนบทจะต้องมีแ่งมุมที่จะมองไปสู่โลกภายนอกได้ แต่ไม่ใช่หมายความว่าเข้าไปสยบอยู่ภายใต้กระแสใหญ่ การพัฒนาชนบทน่าจะมีส่วนในการเสริมสร้างให้เกิดกระแสการเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ ๆ จากโลกภายนอกเพื่อช่วยเหลือกันและกัน เป้าหมายหลักของการพัฒนาคือ การพัฒนาความสามารถของคนและชุมชนในชนบทให้คนในท้องถิ่นสามารถคิดริเริ่ม รวมทั้งตัดสินใจได้ด้วยตัวเอง

การพัฒนาชนบทจำเป็นต้องสร้างกองทุน โดยอาศัยประสบการณ์พื้นฐานจากงานออมทรัพย์ และสามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมอื่นที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ในด้านตัวชี้วัดรูปธรรมในการพึ่งตนเอง และการพัฒนาที่ยั่งยืนของชนบทนั้น เสน่ห์ จามริก เสนอว่าต้องประกอบด้วย 2 มิติใหญ่ ๆ คือ

- 1) มิติการมองที่ครอบคลุมความคิดเป็นตัวชี้วัด คือ ใช้ปัจจัยภายในชุมชนร่วมกับการจัดการทรัพยากรภายในท้องถิ่น จึงให้ความสำคัญกับเกษตรกรรมทางเลือก เกษตรธรรมชาติ และไม่แยกเรื่องสภาพแวดล้อมกับการเกษตรเป็นคนละเรื่องกัน
- 2) มิติการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันกับชุมชนภายนอกในเรื่องตลาด กลุ่มผู้บริโภค ตลาดในชุมชน การสร้างเครือข่ายในเชิงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในทางเศรษฐกิจ

เสน่ห์ จามริก (2531) มองว่าแนวทางการพัฒนาที่ดำเนินไปในต้นทศวรรษ 2530 ได้ก่อให้เกิดคำถามถึง "เป้าหมายเชิงคุณภาพของการพัฒนา" นอกเหนือไปจากตัวเลขที่แสดงให้เห็นถึงผลสัมฤทธิ์ในเชิงปริมาณ นอกจากนั้นยังมีข้อคำถามต่อบทบาทของการศึกษาซึ่งไม่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาคน ผลพวงของการพัฒนาในลักษณะดังกล่าวทำให้เกษตรกรรายย่อยคือกลุ่มเสี่ยงสูงสุดที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาที่ผ่านมา

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กรชุมชน

สีลาภรณ์ นาคกรหรรพ (2538; 2539) ได้ทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับเครื่องชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบทว่า งานพัฒนาชนบทนั้น องค์กรชุมชนหรือองค์กรประชาชน นับเป็นกลไกที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาระบบราชการของการพัฒนา ประสบการณ์จากนานานประเทศได้ชี้ถึงข้อสรุปว่า องค์กรชุมชน เป็นเครื่องมือในการขยายฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน หรือพื้นที่ของตนเอง และเป็นเครื่องมือที่

ช่วยให้ปัจเจกบุคคลไม่ว่าจะเป็นชาวนา ผู้ใช้แรงงาน หรือผู้ประกอบการใด ๆ มีอำนาจต่อรองในการเรียกร้องบริการจากรัฐ ดังนั้น การพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีบทบาทสำคัญและมีความเข้มแข็งนั้น นับเป็นกุญแจที่จะช่วยให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนและสังคมในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การศึกษา และสุขภาพอนามัย เป็นต้น

นพ.ประเวศ วะสี (2536) ได้สรุปเกี่ยวกับความสำคัญขององค์กรชุมชนไว้ว่า “องค์กรชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน คือ หัวใจของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม พร้อมกันไป”

กาญจนา แก้วเทพ (2540) ได้สังเคราะห์การพัฒนาองค์กรชุมชนโดยประมวลจากบทความ 4 ชิ้นที่ได้นำเสนอในงานสัมมนา เรื่อง “ทางเลือกและศักยภาพชาวอีสาน” ซึ่งจัดโดยสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยสรุปขั้นตอนพัฒนาการขององค์กรชุมชนจากประสบการณ์การณภาคอีสานนั้นพบว่า มีลักษณะร่วมกัน 4 ขั้นตอน คือ

1) ขั้นตอนการวางสร้างกลุ่ม และแสวงหาทางเลือกในระดับความคิด

ในขั้นตอนนี้ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนย่อย ๆ ที่อาจทำได้พร้อม ๆ กันคือ ขั้นการวิเคราะห์ชุมชน และการแสวงหาทางเลือกทำกิจกรรม

- ขั้นตอนการวิเคราะห์ชุมชน นับเป็นหัวใจสำคัญที่สุดของการทำงานพัฒนา เพื่อให้ชาวบ้านได้เข้าใจสภาพปัญหาอย่างถูกต้องร่วมกัน และรู้จักจุดอ่อนจุดแข็งของตัวเองและผู้อื่น โดยอาจใช้เครื่องมือที่เรียกว่า เทคนิคการประเมินและวิเคราะห์ระบบชุมชน (Rural System Analysis) มาช่วยในการวิเคราะห์ทั้งระดับชุมชน และระดับครัวเรือน

- ขั้นตอนการแสวงหาทางเลือกเพื่อทำกิจกรรม คือการระดมความคิดเพื่อเลือกทำกิจกรรมก่อนหลังให้เหมาะสมกับความสามารถขององค์กร โดยในขั้นตอนนี้ นอกเหนือจากการใช้วิธีระดมความคิดแล้ว ยังอาจใช้วิธีการจัดพาไปศึกษาดูงานของกลุ่มพัฒนาอื่น ๆ เพื่อเป็นการขยายฐานความรู้ในเรื่องการแก้ปัญหา การคิดการณ์ล่วงหน้า และการประเมินความเป็นไปได้ในการทำกิจกรรม รวมทั้งการประเมินโอกาส และขีดจำกัดของกลุ่ม

2) ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติการ

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สัมพันธ์กับขั้นตอนแรก คือ เมื่อกลุ่มสามารถวิเคราะห์สภาพปัญหาและศักยภาพของตนได้ใกล้เคียงความเป็นจริง และมีประสบการณ์ที่กว้างขวางในการแสวงหาทางเลือก ย่อมสามารถเลือกกิจกรรมแรก ๆ ได้เหมาะสมกับธรรมชาติของกลุ่ม

ในการเลือกทำกิจกรรมแรก ๆ นี้ มีหลักการสำคัญบางประการที่ต้องยึดไว้คือ “การพยายามพึ่งตนเอง ใช้ทรัพยากรและความพยายามของตัวเองให้มากที่สุด” หลักการดังกล่าวเกิดจากการสรุปบทเรียนที่เป็นจริงมากมาย เช่น องค์กรเงินทุนขนาดใหญ่ของเยอรมัน ชื่อ Misereor ได้ทำการวิจัยเรื่องกลยุทธ์การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ทั่วโลกพบว่า ในระยะเริ่มแรก หากมีการอัดฉีดทุนจากภายนอกเข้าไปในกลุ่มออมทรัพย์ การกระทำนั้นมักจะเป็นกระบวนการทำลายศักยภาพในการออมของชาวบ้าน

3) ขั้นขยายตัว

ลักษณะการขยายตัวขององค์กรชุมชนนั้นอาจเป็นไปได้ 2 ลักษณะคือ ประการแรก การขยายประเภทของกิจกรรมเช่น เริ่มกิจกรรมแรกด้วยการซื้อปุ๋ย ต่อมาก็ขยายกิจกรรมไปยังการซื้อขายข้าวเปลือก และกิจกรรมจัดตั้งโรงสีในท้ายที่สุด สำหรับลักษณะประการสองคือ การขยายด้านแนวคิดและกิจกรรมในแง่ของพื้นที่โดยเมื่อทำกิจกรรมจนได้ผลจึงถ่ายทอดบทเรียนไปยังพื้นที่ใกล้เคียง

4) ขั้นพลังคือ ความสามัคคี

ในขณะที่ในขั้นตอนที่สามนั้น จะเป็นไปตามหลักของ “สามัคคีคือพลัง” หลังจากกลุ่มมีความเข้มแข็งแล้ว ความเข้มแข็งดังกล่าวก็สามารถระดมความร่วมมือจากกลุ่มบุคคลภายนอกที่เรียกว่า “องค์กรพันธมิตร” ซึ่งรูปแบบของการสำแดงพลังความสามัคคีนอกจากจะเป็นไปในลักษณะการระดมความร่วมมือแล้ว ในบางกรณียังเป็นไปในลักษณะการต่อรอง เช่น กลุ่มเกษตรกรสามตำบล อำเภอไพศาลี จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ต่อสู้เรื่องปุ๋ยปลอมจนได้ชัยชนะ เป็นต้น

ดิเรก สาระวดี (2540) นักวิจัยประจำสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้สรุปยุทธศาสตร์และมาตรการการสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาองค์กรธุรกิจชุมชนดังนี้

ยุทธศาสตร์ :

- 1) การเตรียมความพร้อมและเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชนโดยการปรับระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้เหมาะสม
- 2) สนับสนุนธุรกิจเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กรชุมชน เพื่อช่วยสนับสนุนด้านเงินทุน ด้านการจัดการการตลาดหรือเป็นแหล่งตลาด ด้านความรู้ ด้านการผลิต และการบริหารองค์กร
- 3) สนับสนุนแหล่งเงินทุนสำหรับพัฒนาธุรกิจชุมชนโดยมีเงื่อนไขการให้กู้ที่เอื้อต่อองค์กรธุรกิจชุมชน
- 4) สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน
- 5) รัฐให้การสนับสนุนด้านงบประมาณแก่องค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อให้มีบทบาทมากขึ้นในการช่วยประสานงาน และทำงานร่วมกับชุมชน

มาตรการ :

- 1) ต้องเป็นธุรกิจที่มาจากความต้องการที่แท้จริงของชุมชน สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิม และประเภทของธุรกิจที่ดำเนินการจะต้องไม่กระทบต่อสภาพแวดล้อม และสุขภาพ
- 2) การร่วมลงทุนและขยายสัดส่วนการลงทุนส่วนใหญ่ให้เป็นของบุคคลหรือองค์กรในชุมชน
- 3) สมาชิกในชุมชนที่ร่วมทุนมีอำนาจร่วมตัดสินใจในการบริหารจัดการ และการจัดสรรผลประโยชน์อย่างยุติธรรม
- 4) รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธุรกิจชุมชนที่มีอยู่ตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนนั้น ๆ และพัฒนาส่งเสริมเป็นอาชีพ

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2540) ได้ศึกษาประเมินผลโครงการพัฒนาของศูนย์สังคมพัฒนา สังคมชนบทเชียงใหม่ พบว่า ศูนย์ฯ มักจะเริ่มกระตุ้นให้ชาวบ้านรวมกลุ่มด้วยการร่วมกับชาวบ้านวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชน และเมื่อชาวบ้านริเริ่มจัดตั้งกลุ่มขึ้นบนพื้นฐานกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ศูนย์ฯ จะเสริมด้วยการสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กองทุนข้าว กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนปุ๋ย เป็นต้น เพื่อเป็นฐานในการดำเนินงานในระยะเริ่มตั้งกลุ่ม การทำงานของศูนย์ในการพัฒนาระบบการกลุ่มของชาวบ้านหลายพื้นที่ ทางศูนย์ฯ ได้เน้นการจัดองค์กรทางสังคมโดยให้ชาวบ้านเข้าใจคุณธรรม และน้ำใจในการช่วยเหลือกันมากกว่าการเร่งให้เกิดกลุ่มขนาดใหญ่ แต่อย่างไรก็ตาม จุดเน้นดังกล่าวทำให้เกิดข้อจำกัดด้านการจัดระบบทางเทคนิค อันส่งผลให้ชาวบ้านขาดความเข้าใจที่ชัดเจนกับระบบกองทุนหมุนเวียน ทำให้สมาชิกไม่สามารถส่งเงินออม หรือยืมข้าวแล้วส่งคืนไม่ได้ตามกำหนด กลุ่มก็จะใช้วิธีการแก้ปัญหาแบบชาวบ้านคือ ยืดหยุ่นและผ่อนปรนอย่างมาก ทำให้มีสมาชิกบางคนเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตัว

และในท่ามกลางระบบเศรษฐกิจที่ถูกครอบงำภายใต้กระแสหลักของทุนนิยมมากขึ้นนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทั้งด้านระบบการผลิตและวิถีชีวิตในชุมชน อย่างไรก็ตาม จากงานศึกษาการปรับตัวขององค์กรชุมชนภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงสู่อุตสาหกรรมนิยมโดย ยศ สันตสมบัติ (2539) ที่หมู่บ้านท่าเกวียน อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า การแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อันเป็นผลกระทบจากการพัฒนาที่ผ่านมาไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องหนี้สินและการสูญเสียที่ดินทำกินนั้น ได้กลุ่มคนกลุ่มเล็ก ๆ ที่รวมตัวกันเพื่อแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาของตนเองโดยเริ่มจากกลุ่มครู ผู้นำชุมชน และกลุ่มเยาวชน โดยจัดกิจกรรมการสอนวิชาชีพให้กับเด็ก ๆ ในชุมชน เพื่อจัดระบบการศึกษาที่สอดคล้องกับชุมชนอย่างแท้จริง ทำกิจกรรมไร่สวนผสมเพื่อมุ่งสู่การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและสังคม และมีความพยายามแสวงหาแนวทางการพัฒนาร่วมกันโดยกลุ่มครูเป็นแกนกลางในการประสานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐ อีกทั้งยังชักนำและเชิญชวนนักวิชาการ หน่วยงานราชการ องค์กร

พัฒนาเอกชนเข้ามาจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแสวงหาทางออกร่วมกับชาวบ้าน ทำให้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนได้รับการแก้ไขในระดับที่น่าพอใจ และท้ายสุด ยศ สันตสมบัติ ได้ตั้งคำถามที่สำคัญต่อการพัฒนาองค์กรชุมชนชนไว้ว่า ทำอย่างไร ชุมชนและเครือข่ายชุมชนจะมีอำนาจในการจัดการการผลิต การแปรรูปและการตลาดเพิ่มมากขึ้น และทำอย่างไร จึงจะพัฒนาผลิตภาพ (productivity) ของชุมชน และเครือข่ายชุมชนจนถึงระดับที่มีอุตสาหกรรมของเครือข่าย มีสถาบันการเงินและการลงทุนของเครือข่ายชุมชน เพื่อต่อต้านการขูดรีดของระบบทุนนิยมทวนกระแสการครอบงำ และคานอำนาจของวัฒนธรรมอุตสาหกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นกระแสการพัฒนามีความสำคัญอย่างมากในทุกระดับทั่วโลกอันเนื่องมาจากผลกระทบของผลพวงของการพัฒนากระแสหลักที่ผ่านมาซึ่งมุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และได้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมเป็นอันมาก

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2540) ได้สรุปความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีผู้ให้ความหมายต่าง ๆ กันเช่น หนังสือ Global Ecology Handbook ให้ความหมายว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนคือนโยบายที่สนองความต้องการของคนปัจจุบัน โดยไม่ต้องทำลายทรัพยากร ซึ่งจะเป็นที่ต้องการในอนาคต ซึ่งจากความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยสรุปแล้วจึงมีลักษณะที่ไม่ให้มนุษย์เห็นแก่ตัวโดยให้คำนึงถึงคนรุ่นหลังบ้างตลอดจนคำนึงถึงสัตว์ทั้งหลายที่อยู่ร่วมโลกกับเราด้วย การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นการพัฒนาที่เป็นบูรณาการ เป็นภาวะที่ยั่งยืนทั้งในทางเศรษฐกิจและในทางสภาพแวดล้อม

Jennifer Elliot (1994) ได้สรุปเชิงทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนดังนี้ ในความหมายอย่างกว้าง ๆ แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนมีความหมายที่ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ คือ

- 1) การให้ความช่วยเหลือกลุ่มคนที่มีฐานะยากจน เนื่องจากคนกลุ่มนี้มักเป็นผู้ที่อยู่ชายขอบไม่ได้รับการเหลียวแล ไม่ค่อยมีทางเลือก จึงทำให้บ่อยครั้งต้องทำลายสภาพแวดล้อม
- 2) เป็นการพัฒนานำสู่เป้าหมายการพึ่งพาตนเองภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติ
- 3) ไม่ได้มุ่งเน้นในเรื่องเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียวในการพิจารณาถึงผลกระทบของการพัฒนา หากยังต้องคำนึงถึงคุณภาพของสภาพแวดล้อมด้วย
- 4) จะต้องให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ไม่ทำลายสุขภาพ ก่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร และมีน้ำที่สะอาด

5) การริเริ่มโดยชาวบ้านเป็นปัจจัยสำคัญและจำเป็น เพราะมนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า

และนอกจากนั้น คณะกรรมาธิการว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UN Commission on Environment and Development) ได้สรุปประเด็นหลักและเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนดังนี้

ประเด็นหลักของการพัฒนาที่ยั่งยืนได้แก่

- ประชากรกับการพัฒนา
- ความมั่นคงทางอาหาร
- สปีชีส์และระบบนิเวศ
- พลังงาน
- อุตสาหกรรม
- การเปลี่ยนแปลงของเมือง

สำหรับแนวทางในการดำเนินงานจะต้องประกอบด้วย

- ระบบการเมืองที่เปิดช่องให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการพัฒนา
- ระบบเศรษฐกิจที่ให้ทางเลือกยามเมื่อการพัฒนาเกิดปัญหา
- ระบบการผลิตที่คำนึงถึงฐานทางนิเวศในการพัฒนา
- ระบบสากลที่สร้างแบบแผนการค้าและการเงินที่ยั่งยืน
- ระบบการบริหารจัดการที่ยืดหยุ่นและมีความสามารถในการแก้ไขได้ด้วยตัวเอง

แนวคิดทฤษฎีใหม่ว่าด้วยการพัฒนา

หลังจากที่ประเทศไทยได้ประสบกับภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงให้แนวคิดเพื่อเป็นทางออกสำหรับสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่พระองค์ทรงเป็นห่วงมากที่สุดได้แก่เกษตรกรรายย่อยผู้ยากไร้

สหชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2540) ได้ สรุปแนวคิดทฤษฎีใหม่ว่าด้วยการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้ว่า เป็นแนวคิดที่ลุ่มลึกรอบด้าน โดยพระองค์ให้ความสำคัญกับประเด็นการจัดการทรัพยากรที่ดินและน้ำ องค์กรประชาชน และความร่วมมือกับองค์กรภายนอกชุมชนในการพัฒนา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเกษตรกรรายย่อย

การพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่อาจแบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง

พระองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า “น้ำ” เป็นปัจจัยสำคัญของเกษตรกรรายย่อยที่มีพื้นที่ครอบครองโดยเฉลี่ยประมาณ 10-15 ไร่ ดังนั้น จึงควรขุดเป็นสระน้ำประมาณร้อยละ 30 ของพื้นที่ เพื่อใช้ในการเกษตร ส่วนพื้นที่ที่เหลือแบ่งเป็นนาข้าว 5 ไร่ พืชไร่-พืชสวน 5 ไร่ และที่อยู่อาศัย 2 ไร่ โดยมีเป้าหมายในเบื้องต้นเพื่อเลี้ยงตัวเองได้แบบพออยู่พอกินได้ตลอดปี

2) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง

เมื่อเกษตรกรรายย่อยได้พัฒนาถึงขั้นยังชีพและหลุดพ้นจากการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดเฉพาะหน้าไปวัน ๆ แล้ว ก็สามารถพัฒนาในขั้นต่อไปคือ การรวมพลังของเกษตรกรในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์เพื่อช่วยร่วมแรงกันในด้านต่าง ๆ เช่น การผลิต การตลาด การเป็นอยู่ สุวีลติการ การศึกษา และสังคมและศาสนา เป็นต้น เพราะการรวมกลุ่มเป็นสิ่งจำเป็นในการต่อสู้แข่งขันกับโลกภายนอก

3) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม

เมื่อครัวเรือนในชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่เหนือระดับการยังชีพแบบพออยู่พอกิน และรวมกันเป็นปึกแผ่นแล้ว พระองค์ได้ทรงเสนอต่อไปว่า ให้กลุ่มต่าง ๆ ที่รวมตัวกันขึ้นติดต่อกับภาคเอกชนในเชิงธุรกิจ และในด้านการพัฒนาองค์กร โดยที่ทั้งฝ่ายเกษตรกร และฝ่ายภาคเอกชนต่างได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน

แนวคิดทฤษฎีใหม่จึงแสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างแท้จริงที่ทรงเข้าใจงานพัฒนาและการแก้ปัญหาให้กับเกษตรกรผู้ยากไร้อย่างลุ่มลึกและรอบด้าน และเป็นคุณูปการอันสำคัญยิ่งต่อนักพัฒนาทั้งจากภาครัฐและเอกชน

ข้อมูลพื้นฐานรายการโครงการ

1. โครงการกลุ่มผู้เลี้ยงวัว

1.1 พื้นที่ดำเนินโครงการ บ้านสหช่วยฟาน หมู่ 1 ตำบลปอแก้ว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

1.2 องค์กรที่รับผิดชอบ

กลุ่มคริสต์จักรเบธานี

1.3 วัตถุประสงค์ของโครงการ

1.3.1 เพื่อส่งเสริมการพัฒนาอาชีพและเพิ่มรายได้ให้สมาชิก

1.3.2 เพื่อแก้ไขปัญหาคาความยากจนของสมาชิก

1.3.3 เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนทำงานร่วมกันด้วยความสามัคคี ยอมรับซึ่งกันและกันและไม่แบ่งชนชั้น

1.3.3 เพื่อกลุ่มสมาชิกจะพึ่งตนเองได้ในอนาคต

1.4 กิจกรรมการดำเนินงาน

1.4.1 ตั้งคณะกรรมการโครงการเพื่อบริหารโครงการ

1.4.2 สำรวจความต้องการของสมาชิกในการเลี้ยงวัว

1.4.3 พิจารณาตามฐานะของครอบครัว โดยยึดครอบครัวที่ยากจนที่สุดเป็นลำดับแรก

1.4.4 การส่งเสริมในปีแรก เลือกสนับสนุนสมาชิกได้ 5 ครอบครัว ๆ ละ 3 ตัว

1.4.5 ดำเนินการจัดซื้อวัวแก่สมาชิกทั้ง 5 ครอบครัว พร้อมกับให้คำแนะนำแก่สมาชิก

1.4.6 ประชุมกลุ่มเดือนละ 1 ครั้ง

1.4.7 หลังจากสิ้นสุดโครงการทางสมาชิกกลุ่มจะคืนลูกวัวอายุ 2 ปี ให้กลุ่ม ครอบครัว ละ 1 ตัว

1.5 ระยะเวลาการดำเนินงานของโครงการ

ตั้งแต่เดือน กันยายน พ.ศ.2532 – สิงหาคม พ.ศ.2537 รวมระยะเวลา 5 ปี

1.6 งบประมาณของโครงการ

จำนวนเงิน 70,000 บาท ขอรับการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ จำนวนทั้งสิ้น 50,000 บาท

1.7 รายชื่อคณะกรรมการโครงการ

นายเสาร์คำ พิทักษ์ศรีเขต	ประธาน
นายพู่ชา น้อยแกะเปื้อ	รองประธาน
น.ส.บัวผัด สมศักดิ์	เลขานุการ
นางยี่เก โพง	เหรัญญิก
นายเดชา อู่พอ	กรรมการ
นายเพลลอก โพมา	กรรมการ
นายประกาศิต กอมะ	ประสานงาน

2. โครงการกลุ่มผู้ปลูกสตรอเบอร์รี่

2.1 พื้นที่ดำเนินโครงการ บ้านบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

2.2 องค์กรที่รับผิดชอบ

กลุ่มผู้ปลูกสตรอเบอร์รี่บ้านบ่อแก้ว

2.3 วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 2.3.1 เพื่อให้สมาชิกผู้สนใจปลูกสตรอเบอร์รี่ได้กั้ยืมเงินเพื่อลงทุน
- 2.3.2 เพื่อให้สมาชิกได้รู้จักการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม
- 2.3.3 เพื่อพัฒนาทักษะทางการเกษตร และให้สมาชิกเรียนรู้การบริหารกลุ่ม และครอบครัวสมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้น
- 2.3.4 เพื่อเป็นการสนับสนุนให้เกิดการพึ่งตนเอง

2.4 กิจกรรมการดำเนินงาน

- 2.4.1 คณะกรรมการกลุ่มผู้ปลูกสตรอเบอร์รี่ พิจารณาความเป็นไปได้ของโครงการร่วมกับสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ
- 2.4.2 คัดเลือกสมาชิกเข้าร่วมโครงการในปีแรกได้จำนวน 15 ราย
- 2.4.3 สนับสนุนเงินทุนให้สมาชิกเพื่อเป็นต้นทุนในการผลิต
- 2.4.4 คณะกรรมการติดตามผลการดำเนินงานของสมาชิก
- 2.4.5 สมาชิกรวบรวมผลผลิตส่งจำหน่ายร่วมกันโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง
- 2.4.6 ฝึกอบรมเพื่อให้ความรู้ทางการเกษตรแก่สมาชิก

2.5 ระยะเวลาการดำเนินงานของโครงการ

พ.ศ. 2537 – 2538 และจะขอต่อสัญญาเงินกู้ปีต่อปี

2.6 งบประมาณของโครงการ

ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสถานทูตแคนาดา โครงการพัฒนาไทย-แคนาดา (CIDA) โดยแผนกพัฒนาและบริการ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ เป็นผู้ประสานงาน และดูแลงบประมาณ จำนวนทั้งสิ้น 108,000 บาท เพื่อใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนให้กับสมาชิก

3. โครงการกลุ่มสัจจกรดอนเปา

3.1 พื้นที่ดำเนินโครงการ บ้านดอนเปา ตำบลดอนเปา อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

3.2 องค์การที่รับผิดชอบ กลุ่มสัจจกรบ้านดอนเปา

3.3 วัตถุประสงค์ของโครงการ

3.3.1 สนับสนุนเงินทุนกู้ยืมให้สมาชิกเพื่อเป็นต้นทุนการผลิต

3.3.2 เพื่อส่งเสริมสมาชิกในเรื่องการออมทรัพย์

3.4 กิจกรรมการดำเนินงาน

3.4.1 จัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน

3.4.2 คณะกรรมการกลุ่มติดต่อหาแหล่งเงินกู้

3.4.3 คณะกรรมการจัดประชุมพิจารณาสนับสนุนเงินทุนให้สมาชิกที่ขอกู้ยืมเงิน

3.4.4 คณะกรรมการจัดประชุมประจำเดือนเพื่อติดตามผลการดำเนินงานและรับทราบปัญหาของสมาชิก

3.5 ระยะเวลาการดำเนินงานของโครงการ

กันยายน 2535-เมษายน 2536

3.6 งบประมาณของโครงการ

งบประมาณทั้งหมดของโครงการเป็นเงินทั้งสิ้น 80,400 บาท

ขอรับการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนาเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียน จำนวน 41,000 บาท

3.7 รายชื่อคณะกรรมการโครงการ

นายสันดร ปราณี่	ประธาน
นายสวัสดิ์ คำแสน	รองประธาน
นายแสวง ยศคำ	เลขานุการ
นายปวน ตุ่นศรี	เหรัญญิก
นายปิ่น ศรีจันทร์	กรรมการ
นายคำสุข เปลี่ยนแปลงศรี	ที่ปรึกษากลุ่ม

4. โครงการกลุ่มเสื่อกกบ้านป่าสักขวาง

4.1 พื้นที่ดำเนินโครงการ บ้านป่าสักขวาง ตำบลแม่ไร่ อำเภอมะจัน จังหวัดเชียงราย

4.2 องค์กรที่รับผิดชอบ กลุ่มเสื่อกกบ้านป่าสักขวาง

4.3 วัตถุประสงค์ของโครงการ

4.3.1 สนับสนุนเงินทุนแก่สมาชิกเพื่อผลิตเสื่อกก

4.3.2 ส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมตัวกันเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง

4.4 กิจกรรมการดำเนินงาน

ทางคณะกรรมการกลุ่มฯ มอบหมายให้เหรัญญิกเป็นผู้จัดการในการรับซื้อเสื่อกกจากสมาชิก และขายเสื่อกกของกลุ่ม โดยมีโครงการหลักของกลุ่มดังนี้

4.4.1 จัดหาปุ๋ยมาบริการให้สมาชิก

4.4.2 รับซื้อเสื่อกกจากสมาชิก

4.4.3 ขายเสื่อ

4.4.4 จัดสรรผลกำไรให้แก่สมาชิก (แบ่งผลกำไรตามหุ้น)

4.4.5 จัดสรรกำไรในการใช้บริการของกลุ่มให้กับสมาชิก

สำหรับขั้นตอนการดำเนินงานของกลุ่มเสื่อกกมีดังนี้

- จัดการฝึกอบรมว่าด้วยหลักและวิธีการจัดตั้งและดำเนินงานกลุ่มแก่คณะกรรมการรวมทั้งสมาชิกก่อนที่จะเริ่มดำเนินกิจกรรมจริง
- จัดตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการและกรรมการที่ปรึกษาโครงการ
- ระดมการมีส่วนร่วมของสมาชิกทั้งในด้านเงินทุนสมทบและอื่น ๆ เพื่อดำเนินการจัดตั้งกลุ่ม
- จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการบริหารโครงการเดือนละครั้ง และประชุมสมาชิกโครงการ 2 เดือนครั้ง

4.5 ระยะเวลาการดำเนินงานของโครงการ

พ.ศ.2533 – ต่อสัญญา ปีต่อไป

4.6 งบประมาณของโครงการ

- เงินทุนระดมจากสมาชิก 34,632 บาท
- เงินทุนกู้ยืมจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ 45,000 บาท (ปีต่อไป)

4.7 รายชื่อคณะกรรมการโครงการ

นายบุญปั้น อุทัย	ประธาน
นายเสาร์ ศักดิ์แสน	รองประธาน
นายบุญเลิศ อุดม	เลขานุการ
นายรังสรรค์ พิงษ์	เหรัญญิก
นายวิมล วุฒิปัญญา	กรรมการ
นายบุญเรือง ไชยะสุ	กรรมการ
นายสมหมาย นินตาดวง	กรรมการ
นายสงวน ยาวรรณ์	กรรมการ
นายเพ็ญพิศ บรมพิชัยชาติกุล	กรรมการ
นายกำวัน อินแก้ว	ที่ปรึกษา